

А. О. Корнус, С. І. Сюткін, В. В. Чайка (Суми)

ДО КАДАСТРУ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Туризм є одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки як високорентабельна галузь господарства, важливий засіб культурного розвитку громадян [10]. Туризм - одна з найприбутковіших і найрентабельніших галузей, що поступається лише нафтовій промисловості. Вона є провідною в економіці багатьох країн світу, засобом забезпечення зайнятості населення, джерелом надходження значних сум валюти, стимулятором будівництва багатьох об'єктів інфраструктури тощо.

Сумщина за своїм природно-рекреаційним потенціалом має всі можливості прилучитися до загальноукраїнського туристичного процесу. Тут удосталь зручних для відпочинку місць на берегах річок, у лісових масивах, на степових просторах. Добре розвинена річкова мережа, природні і штучно створені людиною ліси дозволяють організувати місцеві туристичні табори і стоянки. Історичні пам'ятки та пам'ятні місця й місцеві етнографічні особливості виступають чудовим ресурсом для розвитку туризму. Важливим є й те, що туризм спроможний залучити вільні робочі руки, що дуже важливо для Сумської області, де безробіття є гострою соціальною проблемою.

Виїзний туризм з Сумської області на даному етапі не набув великого розмаху. Далеко не кожна людина безболісно переносить інший сольовий склад води, особливості кухні тощо. Крім того, фінансові можливості більшості сімейних бюджетів дозволяють обирати види оздоровлення з мінімальними затратами. Рідна земля, вода, їстівні ягоди, гриби, трави з необхідним для життя набором мікроелементів, краса природи рідного краю, прагнення пізнати його історію спричиняються розвиток місцевого туризму. Саме він дозволяє усвідомити свою індивідуальну належність до рідного краю, виховати почуття гордості до місця проживання, почуття самосвідомості й особистої гідності.

Сумська область за рівнем розвитку туристичної інфраструктури, інтенсивності туристських потоків і поєднанням природно-рекреаційних та соціально-історичних умов і ресурсів належить до районів середнього рівня розвитку туризму [12]. Подальший його розвиток пов'язаний з вивченням туристичного потенціалу території, що повинно здійснюватись у 2-х напрямках: вивчення природно-ресурсного та культурно-історичного потенціалу території для оцінки придатності її для різних видів туризму; оцінка наявної туристської інфраструктури з метою подальшої оптимізації її використання. Важливим та-

Корнус Анатолій Олександрович, старший викладач, канд. географ. наук;

Сюткін Сергій Іванович, заступник декана;

Чайка Валентина Віталіївна, асистент - всі є члени кафедри географії Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка

кож є вивчення туризму як галузі курортно-рекреаційного природокористування, адже відомі факти, коли неконтрольоване зростання кількості відпочиваючих призводить до пошкодження природних чи архітектурних комплексів.

Неорганізований туризм у зв'язку з відсутністю елементарної екологічної культури і виховання, залишаючи сліди свого перебування у лісах, на пляжах річок і т.п., вносить дисбаланс у природні екосистеми. Пропонуючи можливі варіанти туристичного використання території, автори сподіваються, що часте відвідування місць, надзвичайних за своєю красою, дозволить зберегти останні у первісному вигляді.

Слід зазначити, що інтенсивність туризму часто пов'язана не стільки із наявністю та якістю відповідних ресурсів, скільки з наявністю чи відсутністю відповідної інфраструктури.

Нами було проаналізовано туристичну інфраструктуру та природно-історичний потенціал Сумщини, а також виконано районування території як інтегральний показник її диференціації з точки зору можливого туристського навантаження. У відповідності до Закону України про туризм [10], як об'єкти інфраструктури нами були взяті до уваги туристичні, спортивно-риболовні та мисливські бази, туристські клуби, готелі, туристично-екскурсійні об'єднання, бюро подорожей і екскурсій, будинки відпочинку. До цієї ж категорії віднесено станції юних туристів і натуралістів, що, як правило, мають певні види спорядження й укомплектовані кадрами, що можуть надати туристам необхідну допомогу та консультації.

Туристичні ресурси (об'єкти туризму) розподілені на кілька груп: цікаві об'єкти природи (включаючи джерела мінеральних вод), сільськогосподарські екскурсійні об'єкти, археологічні пам'ятки, пам'ятки архітектури, пам'ятники і місця воєнно-історичних подій та пам'ятники і місця, пов'язані з іменами видатних людей.

Розподіл об'єктів інфраструктури та туристичних об'єктів, включаючи об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ) по адміністративних районах Сумської області, виглядає таким чином (див. табл. 1).

Динаміка об'єктів інфраструктури за останні 10 років має негативну тенденцію до скорочення. До можливих резервів, очевидно, слід віднести невисокий коефіцієнт використання готелів, що, наразі, можуть витримати досить значний потік туристів (табл. 2).

Перелік туристсько-екскурсійних об'єктів досить широкий, включає об'єкти природничої та культурно-історичної сфер і може задовольнити найвибагливіші смаки [1, 3, 5-8, 13, 15, 16].

Таблиця 1.

**РОЗПОДІЛ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ПО АДМІНІСТРАТИВНИХ РАЙОНАХ
СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ (1993 р.)**

(складено за матеріалами [1,9] із змінами та доповненнями)

Назва району	Кількість об'єктів				
	Інфраструктури	у т.ч. готелів	Туризму	ПЗФ	Разом
Білопільський	3	1	9	5	17
Буринський	1	1	0	1	2
Великописарівський	2	2	1	2	5
Глухівський	2	1	2	12	16
Конотопський	7	3	12	7	26
Краснопільський	2	1	4	11	17
Кролевецький	6	4	3	16	27
Лебединський	9	7	10	10	29
Липоводолинський	6	6	0	4	10
Недригайлівський	1	1	5	4	10
Охтирський	5	2	8	7	20
Путивльський	3	2	7	10	20
Роменський	6	2	14	22	42
Середино-Будський	3	2	3	2	8
Сумський	15	10	13	24	52
Тростянецький	1	1	3	22	26
Шосткинський	10	7	10	5	25
Ямпільський	5	3	1	11	17
Разом	87	56	97	175	361

Таблиця 2

**ДИНАМІКА ОБ'ЄКТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ ВІДПОЧИНКУ СУМЩИНИ
(1985-1997 рр.) [17]**

ВИДИ ОБ'ЄКТІВ	1985	1990	1995	1997
Санаторії та заклади відпочинку (без одно-дводенних), у них ліжок (місць)	70	76	64	59
	7740	9077	7063	6662
Санаторії та пансіонати з лікуванням, у них ліжок (місць)	9	8	6	6
	810	712	580	490
З кількості санаторіїв і пансіонатів з лікуванням – дитячі, у них ліжок (місць)	6	4	4	4
	535	380	380	310
Санаторії-профілакторії, у них ліжок (місць)	10	13	13	12
	700	1065	1000	815
Будинки і пансіонати відпочинку, у них ліжок (місць)	3	2	1	1
	1288	1059	660	660
Бази відпочинку, у них ліжок (місць)	46	51	43	40
	4296	5517	4745	4697
Туристичні бази, у них ліжок (місць)	2	2	1	-
	646	724	78	-
Готелі, у них ліжок (місць)				56
				3729
коефіцієнт використання готелів				0,2

Унікальні об'єкти природи:

Яблуня-колонія 150-річного віку з 12 стовбурами (м. Кролевець); заповідна колонія чапелі у 200-річному дубовому лісі (Конотопський р-н, ур. Боромля); дуб - велетенський віком 600 років (Роменський р-н, с. Рогинці); п'ятисотлітні дуби (Роменський р-н, с. Кропивинці); урочище Нескучне - лісопарк, колишні володіння князів Голіциних (м. Тростянець); Шелехівське - озеро льодовикового походження (Лебединський р-н, с. Межиріч); Вакалівські джерела мінеральних вод (Сумський р-н, с. Вакалівщина).

Сільськогосподарські екскурсійні об'єкти:

Науково-дослідний інститут луб'яних культур (м. Глухів); Сумське дослідно-болотне поле (Роменський р-н, с. Рогинці); навчально-дослідне поле Сумського аграрного університету (Сумський р-н, с. Постольне); Іванівська дослідно-селекційна станція (Охтирський р-н, с. Сонячне); НВО "Еліта" (Сумський р-н, с. Сад).

Геологічні (природні) пам'ятки:

Стратиграфічні:

Михайлівське відслонення пісків полтавської серії (Лебединський р-н, с. Михайлівка); відслонення бучацьких пісковиків (Глухівський р-н, с. Баничі); Лучанське відслонення опок Сумської світи (м. Суми).

Палеонтологічні:

Місце знаходження кісток мамонта у четвертинних відкладах (Недригайлівський р-н, с. Кулішівка); місцезнаходження фауни Харківської світи (Сумський р-н, с. Шпилівка).

Тектонічні:

Льодовикові валуни по лінії кінцевого поширення дніпровського льодовика (м. Ромни, краєзнавчий музей); відслонення пісковиків палеогенового віку - скелі вигядливої форми (Охтирський р-н, с. Скелька).

Об'єкти природно-заповідного фонду:

Заповідники:

Михайлівська цілина (Лебединський р-н, с. Катеринівка).

Ландшафтні заказники:

Старогутський (Середино-Будський р-н); Шалигинський (Глухівський р-н); Середньосеймський (Путивльський р-н); Верхньосеймський (Глухівський р-н);

Езучський (Конотопський р-н); Бочечанський (Конотопський р-н); Битицький (Сумський р-н).

Лісові і ботанічні заказники:

Ушинський (Шосткинський р-н); Богданівський (Шосткинський р-н); Великий бір (Шосткинський р-н); Воронежський (Шосткинський р-н); Дубовицький (Глухівський р-н); Андріївський (Кролевецький р-н); Ретинський (Кролевецький р-н); Ставище (Кролевецький р-н); Тулиголівський (Кролевецький р-н); Мариця (Кролевецький р-н); Мутинський (Конотопський р-н); Борозенківський (Роменський р-н); Хмелівський (Роменський р-н); Банний Яр (Сумський р-н).

Гідрологічні заказники:

Дорошівський (Ямпільський р-н); Кочубеївський (Кролевецький р-н); Присеймський (Конотопський р-н); Юр'ївський (Путивльський р-н); Олександрійський (Краснопільський р-н); Миропільський (Краснопільський р-н); Недригайлівський (Недригайлівський р-н); Миколаївський (Роменський р-н); Верхньосулський (Лебединський р-н); Журавлиний (Лебединський р-н); Біловодський (Роменський р-н); Перелісківський (Лебединський р-н); Андріяшівсько-Гудимівський (Роменський р-н); Бакирівський (Тростянецький р-н); Климентівський (Охтирський р-н); Хухрянський (Охтирський р-н).

Ентомологічні, зоологічні заказники:

Комишанський (Недригайлівський р-н); Боромлянський (Тростянецький р-н); Ретинський (Кролевецький р-н); Бобровий (Білопільський р-н); Вирівський (Білопільський р-н).

Археологічні пам'ятки:

Бронзовий вік:

Поселення доби міді та бронзи II тис. до н.е., що дало назву мар'янівській культурі (Путивльський р-н, с. Бунякіне); кургани епохи бронзи, II тис. до н.е. (Роменський р-н, с. Басівка).

Скіфська доба:

Скіфське городище VI-IV ст. до н.е. (Роменський р-н, с. Басівка); скіфське городище VI-III ст. до н.е. (Охтирський р-н, с. Куземин); група скіфських курганів V-IV ст. до н.е. (Путивльський р-н, с. Стрільники).

Слов'янський період:

Слов'янське поселення VII-VII ст., що дало назву волинцевській культурі (Путивльський р-н, с. Волинцеве); слов'янське городище "Монастирище"

VIII-X ст., що дало назву роменській культурі (м. Ромни); слов'янські городища VII і X ст. (Охтирський р-н, с. Куземин).

Доба середньовіччя:

Давньоруське городище XI-XIII ст., залишки літописного міста Вира (м. Білопілля); давньоруське городище XI-XIII ст., залишки літописного міста В'ехань (Недригайлівський р-н, с. Городище); давньоруське городище XII ст. "Гулобище", залишки літописного міста Попаш (Недригайлівський р-н, с. Засулля); давньоруські городища X-XIII ст. "Городок", "Микільська Гірка", "Коптева Гора", залишки літописного міста Путивля (м. Путивль); давньоруське городище XI-XIII ст. "Пригородок", залишки літописного міста Ромен (м. Ромни); давньоруське городище X-XII ст., залишки літописного міста Глухова (м. Глухів).

Пам'ятки архітектури:

XVII століття:

Миколаївська церква, арх. М. Єфимов, 1693 р. (м. Глухів); Молчанський монастир, XVII-XIX ст. (м. Путивль); Церква Різдва Богородиці, 1630-1636 рр., дзвіниця 1700 р. (м. Путивль); Спасо-Преображенський собор і дзвіниця, XVII ст. (м. Путивль); Будинок цехової управи, XVII ст. (м. Суми).

XVIII століття:

Церква Іоана Богослова і дзвіниця, XVIII ст. (Шосткинський р-н, с. Пирогівка); Гамаліївський монастир, поч. XVIII ст. (Шосткинський р-н, с. Гамаліївка); Михайлівська церква, арх. І. Г. Григорович-Барський, 1776-1781 рр. (Шосткинський р-н, с. Вороніж); Спасо-Преображенська церква, 1765 р. (м. Глухів); Триумфальна брама, арх. А. В. Квасов, 1744 р. (м. Глухів); Церква Миколи Козацького, 1735-1737 рр. (м. Путивль); Миколаївська церква, арх. Дж. Кваренгі, 1793-1806 рр. (Сумський р-н, с. Юнаківка); Маєток "Хотінь", арх. Дж. Кваренгі, кін. XVIII ст. (Сумський р-н, с. Хотінь); Воскресенська церква, 1702 р. (м. Суми); Спасо-Преображенський собор, арх. М. І. Ловцов, 1776-1778 ст. (м. Суми); дзвіниця Вознесенської церкви, 1753-1763 рр. (м. Ромни); Святодухівський собор, 1746-1772 рр. (м. Ромни); Соборна церква Василя, XVIII-XIX ст. (м. Ромни); Воскресенська церква, 1748 р. (м. Лебедин); Благотівська церква, 1750 р. (м. Тростянець); палац XVIII-XIX ст. (м. Тростянець); "Круглий двір", 1749 р. (м. Тростянець); Покровський собор, арх. В. Растреллі, 1753-1762 рр. (м. Охтирка); Введенська церква, арх. П. А. Ярославський, 1783 р. (м. Охтирка); Воскресенська церква, 1767 р. (м. Глухів); Михайлівська надбрамна церква, 1712 р. і келії, 1795 р. (Глухівський р-н, с. Будища); гостинний двір XVIII ст. (м. Лебедин); дзвіниця Троїцького монастиря, 1741 р. (м. Ох-

тирка); Успенська церква, арх. Лука Білоус, 1759-1775 рр. (Лебединський р-н, с. Межиріч); Вознесенська церква, XVIII ст. (м. Ромни).

XIX століття:

Анастасіївський монастир, арх. А. Л. Гун, 1885-1886 рр. (м. Глухів); “Золоті ворота”, поч. XIX ст. (Путивльський р-н, с. Волокитне); палац і садибні споруди, друга пол. XIX ст. (Сумський р-н, с. Кияниця); Воскресенська церква, 1808 р. (Краснопільський р-н, с. Великий Бобрик); Троїцька церква, 1808 р. (Краснопільський р-н, с. Славгород); Грот німф, 1809 р. (м. Тростянець); П’ятиницька церква, друга пол. XIX ст. (Охтирський р-н, с. Бакирівка); Христо-воріздвянська церква, 1825 р. (м. Охтирка); Церква Михайла Архангела, 1884 р. (м. Охтирка); Петропавлівська церква, 1851 р. (м. Суми); Друга жіноча гімназія, 1870 р. (м. Суми); Земська управа, 1881-1886 рр. (м. Суми); Особняк І. Асмолова, XIX ст. (м. Суми); будинок І. Г. Харитоненка, XIX ст. (м. Суми); Садибний будинок, 1814 р. (Білопільський р-н, с. Куянівка); Вознесенська церква, 1824-1846 рр. (м. Конотоп); Миколаївська церква, 1890 р. (м. Конотоп); Будинок шляхетного зібрання, 1878 (м. Тростянець); синагога, XIX ст. (м. Кролевець); новітнє училище, арх. М. Амвросімов, 1805-1810 рр. (м. Ромни); Міське училище, арх. В. Каура, 1892-1896 рр. (м. Ромни); Повітове казначейство, арх. А. Карташевський, 1830 р. (м. Ромни); богоугодний заклад, арх. М. Амвросімов, А. Карташевський, 1822-1825 рр. (м. Ромни); церква Різдва Іоана Предтечі, 1865-1867 рр. (м. Путивль); повітове земство, арх. В. Жаріков, 1870-1880 (м. Путивль); корпуси педінституту, арх. А. Шлейфер, XIX ст. (м. Глухів); Вознесенська церква, 1866 р. (м. Глухів); Вознесенська церква, 1858 (м. Лебедин); Покровська церква XIX ст. (м. Лебедин); церква Параскеви П’ятиці (Лебединський р-н, с. В. Вистороп); садиба графа Капніста (Лебединський р-н, с. Михайлівка). До видатних пам’яток XIX ст. слід віднести також надгробні пам’ятники видатного французького скульптора А. Круазі (вул. 20 років Перемоги, м. Суми). Виконані з білого мармуру пам’ятники вражають дивовижною точністю і реалістичністю людських почуттів, що характерні для творчості автора багатьох скульптур Пале-Рояля і Лувра.

XX століття:

Троїцька церква, арх. Г. А. Шольц, 1901-1914 рр. (м. Суми); Пантелеймонівська церква, арх. В. О. Покровський і О. В. Щусев, 1911 р. (м. Суми); костіол Діви Марії, 1901 р. (м. Суми); Миколаївська церква, арх. С. В. Носов, 1900-1906 рр. (Роменський р-н, с. Пустовоїтівка); Вознесенська церква, 1913 р. (м. Тростянець); дзвіниця Воскресенської церкви, 1906 р. (м. Суми); окружний суд, арх. Г. А. Шольц, 1914-1917 рр. (м. Суми); театр “Тіволі”, арх. О. М. Гінзбург, 1914-1917 рр. (м. Суми); Кадетський корпус, арх. К. Іваницький, 1903 р. (м. Суми); земський будинок, 1911 р. (м. Конотоп); Гімназія, 1912-1914 рр. (м. Кролевець);

пам’ятник Т. Г. Шевченку, ск. І. Кавалерідзе, 1918 р. (м. Ромни); земська лікарня, інж. Сороковський, 1905-1907 рр. (м. Ромни); Спасо-Преображенська церква, арх. В. Немкін, 1907 р. (м. Охтирка); Георгіївська церква, 1908 р. (м. Охтирка); Народний дім, 1914 р. (м. Охтирка); міська управа, 1913-1915 рр. (м. Лебедин); Михайлівська церква, 1913 р. (Лебединський р-н, с. Малий Вистороп).

Музей:

Історичні:

Історії Середино-Будського району (м. Середина-Буда); Історико-краєзнавчий (м. Шостка); Історії міста (м. Кролевець); Партизанської слави (м. Путивль); Історії села (Сумський р-н, с. Яструбіне); Історії села (Роменський р-н, с. Сміле).

Краєзнавчі:

Глухівський (м. Глухів); Путивльський (м. Путивль); Конотопський (м. Конотоп); Лебединський (м. Лебедин); Роменський (м. Ромни); Сумський обласний (м. Суми); Тростянецький (м. Тростянець); Охтирський (м. Охтирка).

Художні:

Художній (м. Суми); Прикладного мистецтва (м. Суми); Художній (м. Лебедин).

Меморіальні:

Кімната-музей К. Д. Ушинського (Шосткинський р-н, с. Богданівка); Музей С. А. Ковпака (м. Глухів); Кімната-музей Ю. О. Шапоріна (м. Глухів); Кімната-музей С. В. Руднева (Путивльський р-н, с. Рудневе); Музей А. С. Макаренка (м. Білопіль); Кімната-музей Лесі Українки (Сумський р-н, с. Косівщина); Кімната-музей Т. Г. Шевченка (Конотопський р-н, с. Шевченкове); Будинок-музей А. П. Чехова (м. Суми); Кімната музею О. О. Потебні (Роменський р-н, с. Гришине); Кімната-музей М. Г. Лисенка (Сумський р-н, с. Шпилівка); Кімната-музей П. І. Чайковського (Сумський р-н, с. Низи); Кімната-музей П. А. Грабовського (Краснопільський р-н, с. Грабовське); Музей П. С. Рибалка (Лебединський р-н, с. Малий Вистороп); Музей Б. Р. Гмирі (м. Лебедин); Кімната-музей Остапа Вишні (П. М. Губенко), (Охтирський р-н, с. Грунь).

Пам’ятники і місця, пов’язані з іменами видатних людей:

Наукових діячів і педагогічних працівників:

Педагога К. Д. Ушинського (1829-1870 рр.); науковця у галузі рослинництва, засл. діяча науки України Ф. Г. Білецького (1879-1967 рр.), м. Кролевець; лісо-

знавця В. Д. Огієвського (1861-1921 рр.), м. Кролевець; культурно-просвітницького діяча М. Й. Парпури (1763-1828 рр.), м. Конотоп; філолога і бібліографа С. І. Пономарьова (1823-1913 рр.), м. Конотоп; біохіміка академіка А. М. Утевського (нар. 1904 р.), м. Конотоп; педагога, письменника А. С. Макаренка (1888-1939 рр.), м. Білопіль; хірурга академіка В. Ф. Саєнка (нар. 1941 р.), Недригайлівський р-н, с. Терни; музикознавця-фольклориста К. В. Квіткі (1880-1953 рр.), Роменський р-н, с. Хмелів; філолога О. О. Потебні (1835-1891 рр.), Роменський р-н, с. Гришине; фізика академіка А. Ф. Йоффе (1880-1960 рр.), м. Ромни; терапевта академіка М. М. Губергріца (1886-1951 рр.), м. Ромни; літературознавця І. А. Нудьги (нар. 1913 р.), Роменський р-н, с. Артюхівка; фольклориста, етнографа М. К. Васильєва (1863-1912 рр.), м. Лебедин; науковця у галузі мінералогії Ф. П. Мойсеєнка (1754-1781 рр.), м. Лебедин; мистецтвознавця С. А. Таранушенка (1889-1976 рр.), м. Лебедин; математика, засл. діяча науки України В. В. Матвєєва (нар. 1929 р.), м. Тростянець; археолога М. Я. Рудинського (1887-1958 рр.), м. Охтирка; лісознавця І. М. Патлая (нар. 1935 р.), м. Охтирка; хіміка академіка О. С. Чичибабіна (1871-1945 рр.), Охтирський р-н, с. Куземин.

Військових і політичних діячів:

Льотчика І. М. Кожедуба (1920-1991 рр.), Шосткинський р-н, с. Ображіївка; командира партизанського з'єднання С. А. Ковпака, м. Путивль; керівника партизанського руху С. В. Руднева (1899-1943 рр.), м. Путивль; героя війни С. П. Супруна (1907-1941 рр.), Білопільський р-н, с. Річки; революціонерів-народників М. В. Калюжної (1864-1889 рр.) і І. В. Калюжного (1858-1889 рр.), м. Лебедин; партизана-підпільника І. М. Яковенко (1910-1942 рр.), м. Тростянець; кошового отамана Запорізької Січі П. І. Калнишевського (1690-1803 рр.), Роменський р-н, с. Пустовійтівка.

Художників, архітекторів:

Живописця О. К. Богомазова (1890-1930 рр.), м. Ямпіль; архітектора Д. М. Чечуліна (1901-1981 рр.), м. Шостка; живописця А. П. Лосенка (1737-1773 рр.), м. Глухів; живописця, педагога М. І. Мурашка (1844-1909 рр.), м. Глухів; живописця К. М. Ломикіна (нар. 1924 р.), м. Глухів; живописця і мистецтвознавця О. В. Грищенка (1883-1977 рр.), м. Кролевець; живописця, архітектора, графіка В. Г. Кричевського (1872-1952 рр.), Білопільський р-н, с. Ворожба; народного майстра-вишивальниці Т. В. Левицької (нар. 1916 р.), м. Білопіль; архітектора С. П. Василевського (нар. 1917 р.), Сумський р-н, с. Хотінь; художника Ф. О. Крамського (1837-1887 рр.), Сумський р-н, с. Хотінь; скульптора М. Г. Лисенка (1906-1972 рр.), Лебединський р-н, с. Шпилівка; художника Г. А. Стеценка (1710-1781 рр.), м. Ромни; живописця Ф. Г. Кричевського (1879-1947 рр.), м. Лебедин.

Літературних діячів:

Письменника П. С. Котлярова (1797-1857 рр.), Шосткинський р-н, с. Вороніж; письменника, історика П. О. Куліша (1819-1897 рр.); письменника П. Ф. Кочури (1905-1976 рр.), м. Кролевець; Письменника Л. І. Смілянського (1904-1966 рр.), м. Конотоп; поета, художника Т. Г. Шевченка (1814-1861 рр.), а) м. Конотоп, б) Конотопський р-н, с. Шевченкове, в) Лебединський р-н, с. Лифине; письменника П. Й. Капельгородського (1882-1942), Недригайлівський р-н, с. Терни; поетеси Лесі Українки (1871-1913 рр.), Сумський р-н, с. Косівщина; поета, драматурга В. О. Соловйова (1907-1978 рр.), м. Суми; письменника А. П. Чехова (1860-1904 рр.), м. Суми; письменника А. Я. Шабленка (1872-1930 рр.), м. Суми; письменника, педагога І. В. Росковшенка (1809-1889 рр.), Лебединський р-н, с. Штепівка; драматурга В. О. Суходольського (1889-1962 рр.), м. Ромни; поета і публіциста П. А. Грабовського (1863-1902 рр.), Краснопільський р-н, с. Грабовське; поета-кобзаря І. Д. Запорожченка (1872-1932 рр.), Роменський р-н, с. Артюхівка; письменника, мистецтвознавця, фольклориста В. П. Горленка (1853-1907 рр.), Роменський р-н, с. Ярошівка; поета Я. І. Щоголіва (1823-1898 рр.), м. Охтирка; поета П. М. Воронька (1913-1988 рр.), Охтирський р-н, с. Чернеччина; письменника-гумориста О. Вишні (П. М. Губенко, 1889-1956 рр.), Охтирський р-н, с. Куземин; поета Олександра Олеся (О. І. Кандиба, 1878-1944 рр.).

Композиторів, музикантів:

Композитора М. С. Березовського (1745-1777 рр.), м. Глухів; композитора Д. С. Бортнянського (1737-1773 рр.), м. Глухів; композитора Ю. О. Шапоріна (1887-1966 рр.), м. Кролевець; піаніста К. М. Михайлова (1882-1961 рр.), м. Кролевець; Композитора П. І. Чайковського (1840-1893 рр.), а) Сумський р-н, с. Низи, б) м. Тростянець; кобзарів С. А. Пасюги (1862-1933 рр.) і Є. Х. Мовчана (1898-1968 рр.), смт. Велика Писарівка.

Видатних акторів:

Актриса А. М. Роговцевої (нар. 1937 р.), м. Глухів; актора Д. С. Антоновича (1889-1975 рр.), м. Білопіль; співака А. Ю. Мокренка (нар. 1933 р.), Недригайлівський р-н, с. Терни; артистки Ф. А. Барвінської (1899-1966 рр.), м. Суми; актора В. С. Яременка (1895-1976 рр.), Роменський р-н, с. Рогинці; співачки І. І. Воликівської (Підпригори, 1902-1979 рр.), м. Ромни; актора С. Й. Шкура-та (1886-1973 рр.), м. Ромни; співака Б. Г. Гмирі (1903-1969 рр.), м. Лебедин; співака Н. І. Стешенка (1894-1937 рр.), м. Лебедин; співака П. С. Білинника (нар. 1916 р.), м. Охтирка; режисера О. Я. Таїрова (1885-1950 рр.), м. Ромни; актора М. С. Щепкіна (1788-1863 рр.), Краснопільський р-н, с. Проходи.

Пам'ятники тваринам:

Пам'ятник мамонту, 1841 р. (Недригайлівський р-н, с. Кулішівка).

Туристичне районування території Сумської області, як і районування взагалі, є основним методом виявлення і вивчення неоднорідності території, оскільки є зручним результатом генералізації і синтезу географічного, атрибутивного і статистичного матеріалу. Більш того, саме районування формує географічний образ території у широких верств громадськості [2,14]. З цієї точки зору важливим є правильний вибір одиниць районування (операційних одиниць), значимість якого пов'язана з об'єктивним існуванням диференційованих територіальних структур, у межах яких концентруються потоки природно-ресурсних та соціально-економічних систем. З урахуванням цього нами було проаналізовано різні територіальні структури (одиниці ландшафтного районування, адміністративно-територіального поділу, річкових басейнів різного порядку) та методи збору інформації (статистична звітність, експедиційні дослідження, моніторинг тощо) з метою визначення одиниць районування території.

У нашому випадку такою одиницею районування буде низовий адміністративний район. Цей вибір пояснюється тим, що адміністративно-територіальний поділ враховує економічні (господарська підпорядкованість об'єктів інфраструктури) і культурні фактори, засоби зв'язку та шляхи сполучення (радіальні маршрути пасажирського транспорту типу райцентр - інші населені пункти), деякі природні кордони і національно-побутові особливості населення.

Площа Сумської області - 23,8 тис. км², чисельність населення - 1,4 млн. чол. У Сумській області 1492 сільських населених пунктів, середня відстань між ними 4 км, а густота - 63 на 1000 км². Виходячи з кількості туристичних ресурсів та якості і рівня розвитку туристичної індустрії пропонуємо такий варіант групування адміністративних районів Сумської області (див. рис.1).

За цим показником, адміністративні райони поділені на 5 груп. До першої групи - районів з нерозвиненим туризмом - віднесено 4 райони: Середино-Будський, Буринський, Липоводолинський і Великописарівський, де нараховується від 2 до 10 об'єктів, що належать до туристичних ресурсів. Особливістю цих районів є також дещо гіпертрофоване співвідношення, коли кількість об'єктів туристичної інфраструктури перевищує чисельність власне об'єктів туризму.

До другої групи - районів з низьким рівнем розвитку туристичних ресурсів - віднесено 3 адміністративні райони: Ямпільський, Глухівський і Недригайлівський, де нараховується 10-17 об'єктів туристичних ресурсів. До третьої групи - районів з середнім рівнем наповненості (17-25 об'єктів) - відноситься найбільша кількість районів - 5: Шосткинський, Путивльський, Білопільський, Краснопільський, Охтирський.

ТУРИСТИЧНЕ РАЙОНУВАННЯ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ
(за [1] зі змінами)

Рис. 1

До наступної групи - районів з рівнем розвитку туристичних ресурсів та інфраструктури вище середнього (26-29 об'єктів) - належать 4 райони: Кролевецький, Конотопський, Лебединський і Тростянецький. І, нарешті, до п'ятої категорії - районів з високим наповненням туристичними ресурсами - належать Сумський і Роменський, що містять 52 і 42 об'єкти відповідно.

Згідно до такого групування в межах Сумської області виділяються 3 частини, неоднорідні за рівнем розвитку туризму, що поступово підвищується з півночі на південь. Найнижчу наповненість туристичними ресурсами має північна частина області (І), що включає 5 адміністративних районів, що мають середній показник рангу районів - 2,4. Центральна частина Сумщини (ІІ) має вищий показник рангу 2,7 і включає 7 адмінрайонів. Найвищого різноманіття туристичних ресурсів і рівня розвитку туристичної інфраструктури досягає південно-східна частина Сумської області (ІІІ), що включає 6 адміністративних районів із середнім значенням рангу 3,3.

Природно-ресурсний потенціал Сумської області є частиною структури земельних ресурсів, що зазнає підвищеного екологічного тиску. Прискорений розвиток туристсько-рекреаційного комплексу спроможний зменшити екологічну небезпеку, бо має низку переваг перед іншими галузями господарства і мінімальні негативні екологічні наслідки при швидкій окупності капіталовкладень на формування відповідної індустрії послуг, постійне відтворення ресурсів, забезпечення розвитку регіональної інфраструктури тощо.

У значній частині економічно розвинених країн з великим ступенем використання території та порушенням природно-ресурсного потенціалу невпинно зростає інтерес до регіонів із слабо зміненою природою, підвищення туристичного інтересу до них. Низка досліджень [11] показала, що в цілому природні комплекси Сумської області зберегли свої корінні властивості. Порівняно з іншими регіонами України, ландшафти тут менш трансформовані промислово-транспортним і сільськогосподарським освоєнням. Місця антропогенних порушень мають локальний характер. Велике значення у зв'язку з цим можуть мати ресурси для спортивно-оздоровчого туризму. Процеси заміни виробничих функцій на туристично-рекреаційні можуть стати фактором економічного пожвавлення в "глибинці", а також стимулювати розвиток супутніх туризму галузей - сервісу і сільського господарства. У межах природних "вікон" можна розвивати народні промисли. Населення Сумської області має такий досвід - досить згадати кролевецькі рушники, смілівські кожухи, боромлянські лозові меблі. Отже, розвиток туризму і рекреації слід розглядати в рамках загальної стратегії соціально-економічного розвитку регіону.

Результати нашого дослідження можуть бути використані органами регіонального управління у проведенні науково-обґрунтованої політики в еко-

номічній і соціальній сферах Сумської області та залучення інвестицій у туристичну діяльність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас Сумської області. - К.: Укргеодезкартографія, 1995. - 40 с.
2. Блануца В. И. Некоторые вопросы расширения районологического знания // География и природные ресурсы. - 1992. - № 1. - С. 119-126.
3. В путешествие по Сумщине / В. А. Баранкин, В. А. Скакун, Г. Г. Петров и др. - Харьков: Прапор, 1984. - 237 с.
4. Вейсберг Б. С., Нестеренко П. А., Стефаров П. А. От Десны до Ворсклы. - Харьков: Прапор, 1986. - 127 с.
5. Генсірук С. А., Фурдичко О. І., Бондар В. С. Історія лісівництва в Україні. - Львів: Світ, 1995. - 424 с.
6. Голубченко В. Ю., Ліницький Б. В. 600 кілометрів по Сумщині. - Харків: Прапор, 1973. - 111 с.
7. Грінченко І. Т., Сапуніна Л. П. Народні музеї Сумщини. - Харків: Прапор, 1970. - 95 с.
8. Дейнека А. И. Памятники архитектуры Сумщины. - Харьков: Прапор, 1989. - 199 с.
9. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Сумській області. - Суми, 1993. - 81 с.
10. Закон України про туризм. 15 вересня 1995 р. - № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 31. - С. 705-717.
11. Заповідна справа на Сумщині // Тези доповідей на науковій конференції. - Суми, 1994. - 96 с.
12. Любіцева О. О. Географія туризму в Україні // Географія та основи економіки в школі. - 1997. - № 2. - С. 3-6.
13. Малаков Д. В. По історичних місцях Київської Русі. - К.: Мистецтво, 1990. - 311 с.
14. Машбиц Я. Г. Тенденции развития географической мысли // Изв. АН СССР. Сер. геогр. - 1990. - № 4. - С. 17-22.
15. Мотренко М. С. Охтирка. - Харків: Прапор, 1990. - 128 с.
16. Скакун В. П. Літературна Сумщина. - К.: Муз. Україна, 1995. - 256 с.
17. Сумщина у цифрах: Статистичний збірник. - Суми: Обл. управління статистики, 1997. - 354 с.